

Ճառականաց բազմութեանը պատճառաւ գաղղիարէնն ու իտալերէնն ալ շատ ծաղկած է հոն . և աս լեզուներուն ծաղկելովը կարծես թէ ժողովրդեան աչքն ալ աւելի կերպով մը բացուած ու աշխուժութիւննին և աչալըջութիւննին աւելցած է :

() միւս կողմէն ձմեռը թեթեւ է . անանկ որ ցուրտ երկրի վարժողը կրակարանի ալ կարօտ չըլլար . բայց անձրեւներուն շատութեանը համար օդը թաց է ու անառողջ : Ըմառը յուլիսէն ինչուան սեպտեմբեր սաստիկ տաք կ'ըլլայ , երբեմն ալ ան աստիճանի չորութիւն կ'ըլլայ որ ինչուան գետինը կը պատռուտի : Ըսանկ ատեն բոլոր քաղաքացիք գեղերը կը ցրուին : Սեփեղն ալ խիստ շատ կ'ըլլայ ամառը :

Խարեբերութեան կողմանէ շատ անուանի է () միւս կողմէն . վաղն զի ո՞վ չի գիտեր պատուական թուզն ու չամիչը . անոնցմէ զատ ունի նաեւ աղէկ ձէթ ու շուշմայ , և քաղաքէն դուրս եղած արտերուն մէջ լեցուն ձիթենի է : () Եւսկէտ ամէն տեսակ պտուղ կայ հոն , բայց նարինջը խիստ առատ է , ու ամէն պարտէզներու մէջ ձմեռը մեծ զարդ կ'ընէ : Սենդանեաց կողմանէ նապաստակն ու պեքացը սուած թուշունը խիստ շատ են :

ԱԶԳԱՅԻՆՈՒԹԻՒՆԸ նաեւ մըն է . ասոր զէկը խոհեմութիւնը պիտի ըլլայ . իշխանաց առատաձեռնութիւնը՝ առագաստները լեցնող յաջող հովեր . ուսմունքն ու կրթութիւնը իրեն բնեւային աստղն ու կողմնացոյցը . յարատեւութիւնն ու յոյսը՝ իրեն խարխիւր . ամենէն աւելի՝ իմաստուն առաջնորդութիւն մէկ նաւապետի , ու միաբանութիւն և հնազանդութիւն դործունեայ նաւավարներու . այսպէս որ ըլլայ , փութորիկներէն վախ մի ունենար :

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐԵՐԻՔ ՀԱՅԵՐԷՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ղալբաթանց Կոչոյ Կամար :

Ըս վերնագիրը տեսնելով թերեւս ըսեն ոմանք զարմացմամբ , կամ նաեւ նեղսրտութեամբ մը . Ի՞նչ , դարձեալ քերականութիւն . ի՞նչ հասկընամք քերականութիւնները շատցնելէն . աս քանի մէկ նոր նոր քերականութիւններ պիտի ելլեն . ինչուան էրբ մեր տղաքը դրաբառ լեզուն սորվելու գլուխ յոգնեցնեն ու ատեն կորսնցնեն . մենք կ'ուզենք որ նոր նոր գրքեր տեսնենք , նոր նոր գիտութեանց ու արուեստից վրայ գրքեր ելլեն որ ազգերնիս մարդ ըլլայ , լուսաւորուի , պայծառանայ . ահա ինչուան հիմա տասուերկու տեսակէն աւելի քերականութիւն կայ տպուած , ասոնք բաւական չե՞ն դրաբառ լեզուն պէտքեղածին չափ սորվելու . ուրիշ նոր քերականութիւն ի՞նչ հարկաւոր էր : Եւսպիսի խօսքերը որչափ ալ ուսումնասէր ու ազգասէր սրտէ բխած երևան , ճշմարիտ ուսումնասիրաց ու ազգասիրաց առջևը պէտք է որ բոլորովին անոնց հակառակ պակասութիւններէ առաջ եկած սեպուին : Այսին զի ճշմարիտ ուսումնասէրը լաւ պիտի գիտնայ թէ ուսմունքները միայն ան ատեն դիւրաւ ու քիչ ժամանակի մէջ առաջ կ'երթան , երբ որ զանոնք սորվելու միջոցները գործիքները կատարելագործուին ու դիւրանան . ճշմարիտ ազգասէրն ալ խիստ լաւ հասկըցած պիտի ըլլայ թէ որչափ որ ազգային լեզուն աղէկ սորվեցնող գրքերը շատնան , այնչափ հիմնական , հաստատուն ու ներքին կ'ըլլայ ազգին պայծառութիւնը . անով միայն մեր ազգն ալ կը համարուի ոչ եթէ Եւսովպոսին ագռաւին պէս՝ սիրամարդին փետուրներովը զարդաւ :

րուած ու խայտառակ, հապա իր յա-
 տուկ՝ հայրենական՝ փառաւոր պայ-
 ծառու թիւը նորէն իր ջանքովը ձեռք
 ձգող ու աւելցընող: Աւր թողունք
 որ այնչափ տեսակ տեսակ քերական-
 նութիւններ գտնուած ատեն՝ նոր քե-
 րականութեան մը երևնալը՝ ևս ա-
 ռաւել լսողներուն հետաքրքրութիւ-
 նը պիտի շարժէ, ու պիտի ըսեն թէ
 անշուշտ վայրապար չըլլայ պիտի աս
 նոր քերականութեան ելլելը. ուստի
 բանանք մէյմը յառաջաբանը աչքէ
 անցընենք. տեսնենք թէ ինչ պատ-
 ճառաւ հանուեր է, ու մէկալ քերա-
 կանութիւններէն տարբերութիւնն
 ինչ է. «Ար օրերը ազգիս իր լե-
 ղուն աղէկ սորվելու մեծ փոյթը
 տեսնելով մենք (կ'ըսէ յառաջա-
 բանը), աս համառօտ քերակա-
 նութիւնս հանեցինք մեր նոր կար-
 գով աւելի զարգացելոց համար շի-
 նած ընդարձակ գրաբառ քերակա-
 նութենէն: Այսին զի տեսանք որ
 մինչև հիմայ ո՛ւնեցած համառօտ
 քերականութիւններնիս կամ տղոց
 յարմար չէին, կամ հարկաւոր բա-
 ները պէտք եղածին չափ բաւական
 չէին սորվեցընել:

Ոմանք յարմար չէին, ինչու որ
 դիւրին ու կարճ ճամբայ չունէին,
 լեզուին գիտելիքը իստակ ու վայ-
 լած կարգով չէին սորվեցընել, ու
 տղոց կարողութիւն վեր մանր մունը
 ու շատը փոռ՝ կամ աւելորդ ու
 բառգրքի վայելու բաներու կ'իյ-
 նային. կամ պարզ ըլլանք ըսելով՝
 վարպետին ընելու երկայն ճղճղած
 մեկնութիւններն, ալ իրենք կ'ը-
 նէին, որ քերականութիւն գրողին
 պարտքը չէ, և շատ անգամ տղոց
 աւելի մութ կ'իյնայ: Ոմանք ալ
 համառօտ ըլլայ ըսելով, լեզուին
 խիստ պէտքի բաներն ալ ու կա-
 նոնը լուսաւորելու չափ պէտք ե-
 ղած օրինակներն ալ դուրս ձգել
 էին, ու գրեթէ բոլոր երկրորդ
 կարգի գիտելիքները, որ թէ և տը-
 ղուն իր շարագրելուն համար ալ

պէտք չըլլան նէ, գոնէ չափաւոր
 պարզ ու ընտիր գրքերը հասկընա-
 լու հարկաւոր են: Այդ որ տեղ
 տեղ քանի մը սխալ ալ մտեր էր,
 որ շտկելու էր:

Անք աս նոր համառօտ քերա-
 կանութեանս առջի մասին մէջ՝ ու-
 թը մասանց բանին խիստ հարկա-
 ւոր գիտելիքը կարճ կարճ դրինք.
 քիչ մը խրթին կամ բարձրագոյն
 բաները մանր գրով զատեցինք կար-
 գին մէջ, որ վարժապետը տղոց
 ընդունակութեան յարմար չտեսնէ
 նէ առջի բերանը, երկրորդ անգամ
 դառնալուն կարգացընէ:

Իսկ շարագրութեան կանոնները
 երկու դասի բաժնեցինք, ինչպէս
 որ սովորութիւն է ամէն կարգա-
 ւորեալ դպրոցները: Երկրորդ մա-
 սին մէջ՝ պարզ շարագրութե խիստ
 պէտքի և առաջին կարգի գիտելի-
 քը միայն համառօտ ու իստակ
 ճամբով ու ընտիր օրինակներով
 դրինք առաջին դասի ուսանողաց
 համար:

Երրորդ մասին մէջ՝ ձեւաւոր շա-
 րագրութեան խիստ շատ կամ եր-
 բեմն երբեմն պարզ ու միջակ շա-
 րագրութեանց մէջ՝ գործածուած
 բաները նոյնպէս համառօտ ու իս-
 տակ ոճով ու ընտիր օրինակներով
 դրինք՝ երկրորդ դասի ուսանողաց
 համար, որ առջի դասին մէջ աղէկ
 մը վարժեցին ետքը պիտի կարգա-
 ցընէ վարժապետը, ու անոնց վրայ
 ալ կրթութիւն ընել տայ, թէ որ
 ինչուք հոն երթալու միտք ու ատեն
 ունենան նէ: Այն որ մէկուն շատ
 երևնայ աս ձեւաւոր շարագրութե
 բաները, ընդարձակ քերականու-
 թիւննիս որ տեսնէ նէ՝ աս անոր
 քովը ոչինչ պիտի երևնայ: Ար գիտ-
 նայ որ և ոչ իսկ ամենէն յայտնի ու
 ընդունելի գրքին՝ Մատուածաշնչին
 մէջ գտնուած ձեւերը ամէնը դրած
 ենք հոս. ինչու որ ամէն խրթին
 բաները դուրս ձգեցինք:

Աւրիշ մանր մունը կարգի կամ

„ բանի փոփոխութիւն որ ըրեր ենք
 „ նէ , շիտակութեան ու գիւրու-
 „ թեան համար ըրեր ենք , տարինե-
 „ ղով մտածելէն ու քննելէն ու փորձե-
 „ լէն ետքը , որ ընդարձակին մէջ բա-
 „ ւականապէս պատճառն ալ տուած
 „ ենք , ու հոս համառօտիս մէջն ալ
 „ կարճ ակնարկութեամբ մը իմացու-
 „ ցեր ենք ուզողին ու կրցողին հաս-
 „ կրնալու չափ , և այլն :

Այս խօսքերը կարգալէն ու հասկը-
 նալէն ետեւ , անշուշտ ուսումնասիրաց
 փափաքը դայ բուն գիրքը բանալու և
 ծայրէ ծայր աչքէ անցընելով կատա-
 ընելութիւնները տեսնելու : Այն որ
 այնպէս ընեն , ալ մեզի բան չիմար
 զուրցելու . իսկ եթէ ատեն չունին ,
 կամ դեռ գիրքը չեն տեսած , ահա
 հոս կը դնենք ան վկայութիւնն որ
 աս քերականութիւնը 'ի պարտուց
 կարգացող ու քննող անձինք տուեր
 են , ու գրքին ետեւն ալ տպուած է :

« ՉՏԱՐԵՐՍ ՀԱՅԵՐԷՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵՊԻՆ
 „ Հ . ԱՐՄԵՆԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻՈՅ , յա-
 „ ղագս մասանցն գեղեցիկ դասաւորութեան , ո-
 „ ճոյն պարզութեան , և կանոնացն ճշգրտութեան ,
 „ և վասն բաղմահմուտ և սուր դիտողութեամբքն
 „ պատկանաւոր գոյլ 'ի հարազատ իմացուած
 „ մատենից մերոցն նախնեաց , արժանաւոր հա-
 „ մարիմք տպագրութեամբ 'ի լոյս ընծայել 'ի պէտս
 „ ուսման մերոյ աղգիս դպրոցաց » :

Տարակոյս չունինք որ աս վկայու-
 թիւնը կարգացողին մտքէն դիւրաւ
 կրնայ անցնիլ թէ Մէկ վկայութիւն ,
 լաւ գովեստներ . բայց միթէ ամե-
 նեին պակասութիւն մըն ալ չունի ատ
 քերականութիւնը . ուրեմն ատ անա-
 չառ քննիչները ինչո՞ւ միայն գովելի
 յատկութիւնները դրեր են ու պա-
 կասութիւնը չեն յիշած : Ասոր պա-
 տասխանը որչափ ալ յայտնի ըլլայ ,
 համառօտ կերպով մը դնենք հոս , ոչ
 միայն աս գրքին՝ հապա նաեւ ուրիշ
 գրքերու համար ալ որ ասկէց ետքը
 ասոր նման վկայութիւններով կրնան
 տպուիլ : Մարդկային գործոց մէջ որ
 պէս զի մէկ բան մը լաւ ու գովելի
 կարենայ սեպուիլ՝ բաւական է որ իր

գլխաւոր ու հարկաւոր յատկութիւն
 ները իրաւցընէ լաւ ու գովեստի ար-
 ժանի ըլլան . այնպէս որ մասնաւոր
 պակասութիւնները (որ ամէն գոր-
 ծոց մէջ քիչ շատ կը գտնուին) նոյն
 բանին ընդհանուր աղէկութեանը և
 գովելի ըլլալուն ամենեւին արգելք
 չեն ըլլար ու յարգը վար չեն ձգեր .
 ընդհակառակն՝ երբոր աղէկութիւն
 ները շատ են , քիչ պակասութիւննե-
 րը իրաւամբ կը գոցուին ու կը մոռ-
 ցուին ալ : Բայց որպէս զի աս խօս-
 քէս չկարծեն կարգացողները թէ աս
 քերականութեան քննիչները , կամ
 թէ մենք , զանազան պակասութիւն-
 ներ ալ գտեր ենք մէջը , ահա կ'ըսենք
 թէ աս քերականութեան մէջ մեզի
 երեւցած պակասութիւն մը կայ նէ՝
 աս է միայն որ նաեւ խոշոր գրով տը-
 պուած կանոններուն մէջ ալ կան մէկ
 քանին որ թերեւ տղոց հասկըցողու-
 թեանէն վեր , կամ թէ իրենց համար
 անհարկաւոր կ'երևնան : Այն որ աս
 մեր տեսած փոքր պակասութիւնը
 ստոյգ ալ է նէ , դարմանը խիստ դիւ-
 րին է . այսինքն վարժապետները աս
 քերականութեան վրայէն դաս տա-
 լու ժամանակ՝ կրնան այնպիսի կա-
 նոնները՝ իրենց աշակերտաց կարողու-
 թեանը նայելով դուրս ձգել առջի
 բերանը , ու ետքը սորվեցընել , այս-
 ինքն ձեւաւոր շարադրութեան կա-
 նոններուն հետ : Այսինքն ալ ընդհան-
 րապէս կանոններուն օրինակները կամ
 վկայութիւնները թէ որ տեղ տեղ
 խիստ շատ երևնան , վարժապետները
 կրնան անոնցմէ մէկ քանին միայն սեր-
 տել տալ տկար յիշողութիւն ունեցող
 ներուն . իսկ ուշիմ տղոց բոլորն ալ
 սորվեցընեն նէ՝ շատ աղէկ կ'ընեն , ու
 աս քերականութեան յարգը և տը-
 պուած վկայութեան ճշմարտութիւ-
 նը շուտով կը հասկընան :